

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

המדרשה
מרכז חינוכי להתחדשות החיים היהודיים בישראל
באורנים

הרהורים על רוחניות, גלובליזציה ופמיניזם

דבורה עברון, מצפה נטופה, רכזת שותפה של ניגון נשים.

אני יודעת שזה נושא שמרתיע אנשים ונשים ולמרות שתמיד ידעתי שרוחניות היא משהו ששייך לי ואני שייכת אליה בדרך כלל לא מצאתי איך להפוך את ההרגשה שלי למילים. מה שמקשה עוד יותר על העניין הזה הוא העובדה שרוחניות היא אחד המרכיבים המשמעותיים ביותר בחיי עד שקשה לי לתאר את עצמי בלעדיה, ובעבר הלא רחוק נמנעתי מלחשוף אותה מפחד שמא יזלזלו בה ולא יתנו לה את הכבוד המגיע לה.

אז איך מדברים על משהו אמורפי כל כך, עמום כל כך, מופשט מעצם הגדרתו, באופן שיובן לאחרים? ואיך אני יכולה להבטיח לעצמי שלאחר שאעשה זאת ארגיש שכיבדתי מרכיב כל כך מרכזי בזהות שלי, בחיים שלי, שלא חשפתי אחת מציפורי נפשי בפרהסיה והותרתי אותה ללעג ולביקורת? זה אולי אחד החששות העיקריים בגללם נשים נמנעות מלדבר על דברים שקרובים לליבן ומרכזיים לחייהן, כשלאותם דברים אין שפה מוכרת ויש צורך לעשות כאן מלאכת תרגום. (ואולי אני יכולה להיעזר בכותבות פמיניסטיות שלימדו אותנו על האפשרות ליצור שפות חדשות ולשלב מילים ומושגים מהשפה האיטית בתוך השפה ההגמונית המוכרת...) בנוסף לכל הקשיים האלה ולמרות שכולנו יודעות שהאישי הוא הפוליטי וכו', ברצוני להתייחס לרוחניות פמיניסטית בהיבט החברתי שלה כמאפשרת תמיכה והעצמה לנשים, ולדעתי גם לאנשים, בעידן של גלובליזציה, כך שהאתגר כעת הוא כפול.

אני תופסת את הרוחניות כמרכיב של זהות. לדידי הרוחניות היא בחירה להכיר במימד נוסף של הקיום האנושי, מימד שאינו פיזי, מימד שאמנם קיימים בו מרכיבים רגשיים ושכליים אך הוא אינו רגשי ושכלי בלבד. אם תרצו, הכוונה למימד שהוא בחזקת 'מטא', אולי מימד אנרגטי. וכמו דברים רבים אחרים, רוחניות היא דבר נרכש.

חלק מרכזי ברוחניות הוא הטקס. הטקס יכול להיות בישיבה, ויפסאנה, הוא יכול להיות טקס קולני מאוד וגם עם תזוזה רבה וריקודים. מה שמייחד את הטקס הרוחני היא ההתכוונות שלו.

העשייה הטקסית היא לשם חיבור רוחני, חיבור לאותו מימד עליו דיברתי קודם.

דבר נוסף שמייחד את הטקס הרוחני במקרים רבים היא החזרתיות שלו והעקביות שלו, כך שלעיתים קרובות טקסים קשורים למועדים מסוימים, כמו טקסים שקשורים לשעה מסוימת ביום, לירח המלא, לעונה בשנה, או טקסים שקשורים למעגל החיים האנושי.

טקסים עוברים שינויים אך מרכיבים בסיסיים נשארים ומשמרים ומהווים שידרה יציבה לחיבורים לעבר ולעתיד.

טקס צריך להיות משהו שמחייב למידה, הבנה. הסמלים שבו צריכים להיות מובנים למשתתפים בטקס על מנת שיהיו רלוונטיים עבורם. כדי להמשיך להיות רלוונטי הטקס חייב להיות כזה שניתן לצקת בו תובנות חדשות לטקסים הישנים, לטקסטים ולפעולות הישנים של הטקס. לדוגמה, טבילה במקווה שעשויה לשלב בין ההלכה, העשייה בגלל שזו הלכה, והשימושים בטבילה לדברים נוספים.

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

בארי צימרמן ב"מאמר שבעה ימים" שלו עושה הבחנה בין פרפראזה למדרש. צימרמן, פעיל בשיח היהודי הפלורליסטי בישראל, משורר והוגה דעות, מבין פרפראזה כהעדפה של נוסח חדש על פני נוסח ישן, כששניהם מכוונים למתן ביטוי שונה לריאליה דומה. לעומת הפרפראזה צימרמן מבין את המדרש כהעדפת נוסח מילולי ישן על נוסח מילולי חדש, העדפה המתעקשת לתת ביטוי בהווה לריאליה חדשה, דווקא מתוך אותו נוסח ששימש בעבר כביטוי לריאליה אחרת, ישנה יותר, אולי שמרנית יותר. המציאות המשתנה מכתובה תכנים משתנים לנוסח קבוע ועומד. הכוונה היא לעשות שימוש בשפה עתיקה על מנת לומר משהו שרלוונטי לימינו. לדוגמא, אחת הדרשניות בנות זמננו, רבקה לוביץ', כתבה מדרש אודות עקידת יצחק בו היא מתמקדת בשרה תוך שמירה על כללי יצירת מדרש ושימוש בפסוקים מהתורה. באמצעות המדרש היא מביעה רעיונות פמיניסטיים שרלוונטיים לימינו. השאלה היא מדוע היא מתעקשת לומר את הדברים באמצעות הטקסטים העתיקים? מדוע היא אינה מסתפקת בשפה המוכרת לנו היום לומר את שיש לה לומר? אלא שיש כאן שימור אורך, חיבור לעבר ולעתיד. יש גם אמירה לגבי העולם בתוכו רעיונותיה צומחים והדרישה מהעולם הזה להתרחב ולהכיל את רעיונות המציאות בתוכה אנו חיים. הטקסים העתיקים והשפה הישנה יכולים להוות בסיס גם לחיבור בין אנשים. הם יכולים להוות בסיס משותף לכל מי שמרגיש שייך אליהם, לכל מי שחשוב לו להתייחס אליהם כחלק מהזהות שלו/שלה, ומתוך כך צומחים בתי מדרש. מקומות בהם יוצרים מדרש, מחברים תובנות חדשות למבנה עתיק ומצרפים חוליה לחוליה.

באופן שכזה הרוחניות והעשייה הרוחנית יוצרים ומשמרים חיבורים לאורך ולרוחב, חיבור לאורך לעבר ולעתיד, וחיבור לרוחב לקהילה/קהילות בתוכן אנחנו חיים.

מדוע כל זה חשוב כל כך דווקא בעידן של גלובליזציה?

נראה לי שהגלובליזציה מאופיינת בהרבה ובמעט, ואסביר. התקופה שלנו היא תקופה של נגישות רבה. נגישות טכנית לכל אחד במייל, נגישות למידע מסוגים רבים ומגוונים, לתרבויות, למקומות על פני הגלובוס. הנגישות הזו מאפשרת מפגש עם שפות רבות, עם תרבויות שונות בעלות ערכים ונורמות שונים משלנו. ניתן היה לחשוב שנתברך בפלורליזם שוויוני. אלא שבמקום זאת קיבלנו הגמוניה. הגמוניה של שפה – אנגלית, של ערכים – ערכי העולם המערבי, של נורמות – תחרותיות והישגיות שמתקיימות במבנים היררכיים. קיבלנו גם אורח חיים שיכול להיות בודד מאוד ומנוכר. ניתן היום לחיות ולהתפרנס עם מעט מאוד קשר אנושי, ודאי עם מעט קשר אנושי אישי.

ברצוני להתמקד בשתי תופעות שקשורות לגלובליזציה על מנת להדגים את התרומה שיכולה להיות לה לרוחניות בזמננו, וכוונתי לתופעת האיחודים ולתופעת ההגירה. שתי התופעות הללו מעמידות בסכנת כליה את הזהות התרבותית של השותפים לה. הן מזמינות לוותר על זהות קודמת, עתיקה, בעלת שורשים, ולאמץ את הזהות ההגמונית, לאמץ את השפה, המנהגים, הערכים. הן מזמינות להישאר ללא עבר.

גלוריה אנזלדואה, תיאורטיקנית פמיניסטית מדרום טקסס שבארה"ב, כתבה ב-1987 את המאמר "אזור הגבול – La Frontera, המסטיסה החדשה". במאמרה היא מדברת על המשמעות של

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

המדרשה
מרכז חינוכי להתחדשות החיים היהודיים בישראל
באורנים

החיים בזהות רבת פנים והקשיים העומדים בפני מי שבחרת לשמר זהות מורכבת, ועל האופן שבו ניתן לתת תוקף למרכיבי זהות שאינם שייכים לתרבות ההגמונית.

היא מספרת על האופן שבו היא משמרת טקסים מהמסורת המקסיקנית ונעזרת בהם על מנת לחזק ולהעצים את המרכיב המקסיקני של זהותה. אך היא אינה מסתפקת בהעצמת זהותה האישית. היא יוצקת לתוך הטקסים העתיקים תוכן חדש. היא דורשת אותם ובאמצעותם אומרת אמירה חברתית על האופן שבו תרבות הגמונית מדירה מתוכה תרבויות אחרות ומדכאת אותם. היא מתייחסת לא רק להשפעה שיש לכך על המודרים אלא להשפעה ההרסנית שיש לכך גם על המדירים. והיא מסיימת באומרה: "ביום הזה אני תרה אחר הכבוד המהותי לנו כעם, כעם בעל תכלית. להשתייך ולתרום למשהו גדול יותר מה-pueblo שלנו. ביום הזה אני שואפת לשחזר ולעצב מחדש את זהותי הרוחנית".

במילים אחרות, אנלדואה נעזרת ברוחניות על מנת ליצור זהות אלטרנטיבית לזהות ההגמונית. מדובר בזהות דיאלקטית שמצליחה להכיל בתוכה מרכיבים רבים, שאף סותרים אחד את השני, והאופן שבו הרוחניות מסייעת לשמר מרכיבים מדוכאים חברתית. אם תרצו זוהי תפיסה פמיניסטית של זהות, כפי שהתייחסו אליה פמיניסטיות רבות.

ובאמת השאלה היא למה אני מתעקשת לומר **רוחניות פמיניסטית**, מדוע לא רק רוחניות? בספרו "איש האמונה הבודד" הרב סולובייצ'יק כותב על החוויה הרוחנית והאמונית של האדם היהודי. הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק שנולד ב-1903 ונפטר ב-1993 היה רב, פילוסוף דתי, מראשי תנועת המזרחי, וממנהיגי הרוחניים של היהדות האורתודוקסית בארצות הברית. בספרו הוא תר אחר המסע שעל האדם לעבור על מנת להגיע לחוויה רוחנית משמעותית לאורך זמן. לדבריו החיבור הרוחני הוא החזק והמשמעותי בזמן שהאדם חווה עצמו כבודד. מדובר במצב בו האדם מבודד את עצמו מאחרים ומתוך עמדה נפשית כזו מתאפשר קשר שמתקיים בין האדם הפרטי לאלוהיו. הדרך, לדבריו, לרוחניות היא דרך של אינדוידואציה, דרך פרטית ואישית, דרך של פרטים אל אלוקים.

רוחניות פמיניסטית, לעומת זאת, נטועה בתוך קשר בין נשים, בין אנשים שבחרים לקיים את הקשר הזה לשם התכוונות רוחנית. מתוך הקשר ביניהם צומח קשר נוסף, קשר לאלוקים, לאנרגיה, לקוסמוס, לקהילות נוספות, לעבר, להווה, לעתיד. חברי הקהילה הרוחנית מעצימים ומועצמים, ומציאות 'מטא' נוספת נוצרת.

אחת התרומות העיקריות של הרוחניות הפמיניסטית היא התמקדותה בעשייה משותפת. היא מעצימה את הקשר הבין אישי והתוך אישי כאחד, מזמינה לקשר בין דורי וליצירה משותפת ומתמשכת. רוחניות פמיניסטית בנויה פחות על אחת שמדברת בשם הכלל ויותר על דיבור משותף של כולן, וביטוי של כל אחת ואחד בתוך המעגל.